

De medaille geslagen ter ere van Pierre Lair te Antwerpen in 1814

Koper 36,5 mm 31,44 g, kartelrand

Vz: Ineengestregelde letters PL; lauwerkranen van eik en laurier met kroon bovenaan en strik onderaan; rondom A L'HONNEUR ET AU MERITE:

Kz: Restant van met inkt geschreven tekst op 6 lijnen (onleesbaar); parelrand

In de *Revue belge de numismatique et de sigillographie* van 1910 blz. 181-205 en 309-338 verscheen een artikel getiteld LA MÉDAILLE FRAPPÉE EN L'HONNEUR DE PIERRE LAIR A ANVERS, EN 1814 ET LES MONNAIES OBSIDIONALES ANVERSOISES ÉMISES A LA MÊME ÉPOQUE van auteur Paul Bordeaux.

Bordeaux toont ook een tekening van de voorzijde en beschrijft dat er op de keerzijde een restant van een geschreven cursieve tekst in inkt staat op 6 lijnen: « *frappé – en l'honneur – de M. Lair colonel – des ouvriers mi – litaires du ch^{er} – d'Anvers.* ». Hij vermeldt ook: Poids: 31 gr. 55 cent.

Hij vermeldt geen enkele historische bron die deze medaille toeschrijft aan Pierre Lair, maar de context toont wel duidelijk dat dit het geval is: zelfde metaal, gewicht, diameter, parels (op de kz) en kartelrand als de 10 centiemen noodmunten van het beleg van Antwerpen in 1814. Hij zegt dat deze medaille moet gemaakt zijn door de arbeiders van het arsenaal (graveur Jean Louis Gagnepain) op het einde van het beleg uit dank aan hun populaire chef kolonel Pierre Lair.

Deze medaille was eerst in het bezit van **Édouard Vanden Broeck** (°1820 Brussel - †1912 Brussel), de penningmeester (van 1864 tot 1896) van de *Société belge de Numismatique*. Hij was een specialist in Brusselse jetons en zijn verzameling is bewaard in het Penningkabinet te Brussel. Paul Bordeaux kreeg of kocht van hem de medaille van Pierre Lair en schreef er het vermelde artikel over in de *Revue belge de numismatique* met de tekening hierboven afgebeeld.

Paul Bordeaux (°1846 Parijs - †1925 Parijs) was advocaat te Neuilly-sur-Seine (bij Parijs) en een bekend Frans numismaat die heel wat artikels schreef over numismatiek voor de *Revue belge de Numismatique*, de *Revue française de Numismatique* en diverse andere. Hij was ook voorzitter van de *Société française de Numismatique* van 1905 tot 1907 en later erevoorzitter. Na zijn overlijden werd zijn verzameling verkocht door het veilinghuis FEUARDENT FRÈRES te Parijs in 1929. Lot 1827 bestond uit de medaille van Pierre Lair samen met 9 noodmunten van 10 en 5 ct van Antwerpen en werd verkocht voor 45 Franse frank. Er was geen foto. Daarna waren we het spoor bijster.

Op de Mail Bid Sale 18 van **iNumis** te Parijs van 18-19 oktober 2012 dook de medaille opnieuw op als lot 1028. Maar ze kenden de medaille niet. Ze werd beschreven als:

“Louis XVIII (?), essai au monogramme PL, à l’Honneur et au Mérite, s.d
A/ A L’HONNEUR ET AU MERITE

Dans une couronne formée d’une branche de chêne et d’une branche de laurier le monogramme PL sous une couronne de roses. Champ lisse dans un grènetis.

Cuivre 36,5 mm 31,44 g 12 h TTB+, RR, tranche cannelée.

Nous ignorons la fonction de cette frappe sur un poids élevé, médaille de mariage (monogramme et PL) ou essai quelconque dont la devise ne permet pas l’identification.

Vendu sous réserve de classement”.

Er was maar één bod en de medaille werd verkocht aan de inzetprijs van 180 €

De foto op het frontblad komt van deze veiling.

Lood 35 mm 39,72 g, gladde rand, keerzijde blanco

Op de veiling **Teutoburger Münzauktion GmbH** (Borgholzhausen, Duitsland), Auktion 117, 8 september 2018, Session I, Lot 1843, werd een proefslag van de medaille in lood aangeboden. Ook daar kenden ze de medaille niet want ze werd beschreven als:

“Einseitiger Bleiabschlag eines Essais o.J. A L'HONNEUR ET AU MERITE. Kranz um PL-Monogramm. 35 mm. Vgl. iNumis Mailbid Sale 18, Nr. 1028 (dort in Kupfer). Sehr schön/vorzüglich, Randfehler”.

De inzetprijs bedroeg 75 € en ze werd verkocht voor 100 €

Wie was Pierre Lair?

Pierre Jacques Guillaume Lair, °10 augustus 1769 Caen †28 maart 1830 Mathieu, Calvados
Hij was gehuwd met Rose Catherine Thorey °1782 Dijon †1803 Dijon, Côte d'Or

Lair was een Franse scheepsbouwingenieur en kolonel van de werklieden van de marine in het arsenaal. Hij stond in voor de aanmaak van de noodmunten van Antwerpen in het arsenaal, precies zoals Wolschot in zijn atelier. Hij kwam aan te Antwerpen in oktober 1805. Na het beleg in 1814 verliet hij Antwerpen en werd directeur van de scheepstimmerwerven te Brest. Het was aan deze man dat Bordeaux zijn artikel wijdde. Zie hiervoor de drie artikels in de bibliografie die ik hierover schreef. Dit artikel is een aanvulling hierop.

Pierre Lair was een zeer populaire chef die zich sterk interesseerde in het welzijn van de mensen onder zijn bevel. Een detail dat dit illustreert is dat hij de mensen die het wilden toelating gaf om lessen te volgen aan de Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen. Dat verklaart mede waarom zijn mensen op het einde van het beleg een medaille maakten uit dank voor de goede zorgen van Pierre Lair.

De Friedland

Er is geen portret en geen publicatie van Pierre Lair bekend. Nochtans moet hij afgebeeld staan op het schilderij *Tewaterlating van de Friedland* van Matthijs Van Bree, dat plaatsvond op 2 mei 1810, waar hij zeker aanwezig was, maar we weten helaas niet wie wie is op dit schilderij.

*Tewaterlating van de Friedland op 2 mei 1810 in het arsenaal te Antwerpen.
Geschilderd door Matthijs Van Bree (°1773 Antwerpen - †1839 Antwerpen);
afmetingen: 170,5 × 262,5 cm, met kader: 185,5 × 278 × 9,5 cm, olieverf op doek,
collectie kasteel van Versailles.*

Toelichting bij het schilderij: op de voorgrond de Schelde in het zuiden van Antwerpen. Onder het baldakijn keizer Napoleon met zijn vrouw Marie-Louise, samen met de koning van Westfalen Jérôme Bonaparte met zijn vrouw Catharina van Württemberg. Het torentje met Franse vlag achteraan links is een restant van de Sint-Michielsabdij. Rechts van het baldakijn de werkplaatsen van de marine. Achter de Friedland: de 8 andere scheephellingen met schepen in aanbouw.

Van Bree maakte ook al het schilderij “De intrede van Napoleon in Antwerpen op 18 juli 1803”. Om dit werk te kunnen realiseren maakte hij een groot aantal schetsen van personen die aanwezig waren bij deze intrede om deze waarheidsgetrouw te kunnen afbeelden op het schilderij dat hij schilderde in 1807. Deze schetsen zijn bewaard gebleven gedeeltelijk in het prentenkabinet van Antwerpen en gedeeltelijk in het Louvre te Parijs. Een van deze schetsen is het portret van J.F. Wolschot, zie EGMP-Jaarboek 1997 blz. 68. Maar Pierre Lair was toen nog niet toegekomen in Antwerpen en was dus zeker niet aanwezig bij deze intrede. We mogen wel veronderstellen dat Van Bree hetzelfde deed voor zijn schilderij van de Friedland maar helaas zijn daarvan vandaag geen schetsen van personen bekend.

De kiel van de Friedland werd gelegd in 1807 onder supervisie van Pierre Lair en zoals gezegd te water gelaten in 1810. We kunnen dus met zekerheid zeggen dat Pierre Lair aanwezig was bij de tewaterlating van “zijn schip”. Bovendien had hij later die dag nog een onderhoud met Napoleon.

Bij het einde van het beleg, in mei 1814, werden de oorlogsschepen die lagen te wachten in de dokken verdeeld onder de Fransen en de geallieerden, waarvoor langs de Franse kant Pierre Lair verantwoordelijk was. De Friedland werd gegeven aan de geallieerden en spendeerde de rest van zijn carrière bij de zeemacht van de Nederlanden onder de naam *Vlaming*.

De Franse ‘Ecole du Génie Maritime’ te Antwerpen (1810-1814)

Pierre Lair studeerde af als ingenieur aan de *Ecole du Génie Maritime* te Brest in 1793. Hij begon zijn carrière in dienst van het boswezen van de marine. In de tijd van houten schepen was het beheer van bossen voor de scheepsbouw een onontbeerlijke taak die onder het Ministerie van Marine ressorteerde. In 1803 werd hij benoemd tot hoofdingenieur van de flottielje die in Boulogne werd verzameld in voorbereiding van een aanval op Engeland (die er nooit kwam). Hij werd ook de organisator van de *ouvriers militaires*, een groep soldaten die ingezet werden voor havenwerken maar in geval van nood ook in gevechten kon ingezet worden.

Ondertussen waren de plannen gevorderd en de werken reeds aangevangen om in Antwerpen een grote marinebasis aan te leggen met scheephellingen voor de bouw van oorlogsschepen. Lair werd aangesteld tot *chef du Génie maritime* om de leiding te nemen van het scheepsbouwprogramma. De scheepsplannen werden in Parijs ontworpen door Jacques Sané, een andere afgestudeerde van de *Ecole du Génie Maritime*. Weldra werden de oevers van de Schelde omgetoverd tot een complex van scheepshellingen, werkplaatsen, magazijnen en andere gebouwen van de Franse marine. Deze kwamen op de terreinen van de Sint-Michielsabdij in het zuiden van Antwerpen. De huidige Arsenaalstraat herinnert nog aan dit marinearsenaal.

De Engelsen zagen met lede ogen aan dat er te Antwerpen een enorm arsenaal werd aangelegd en oorlogsschepen gebouwd. De Engelse vloot probeerde een landing te Vlissingen in 1809 om Antwerpen aan te vallen. Pierre Lair met zijn *ouvriers militaires* werd onmiddellijk opgeroepen om de Engelsen te stoppen. Men noemde dat *quitter la hache pour le fusil*. Maar veel strijd werd er niet geleverd want de Engelsen hadden een probleem: er was moeraskoorts uitgebroken op enkele van hun schepen, en ze moesten onverbiddelijk terugkeren. Die ziekte is vandaag niet meer gekend maar was waarschijnlijk een soort malaria.

In 1810 werd beslist de school, ondertussen heringericht en hernoemt tot *Ecole des ingénieurs de vaisseaux*, te verplaatsen van Brest naar Antwerpen. De bedoeling was van al het nodige voor de constructie van oorlogs- en commerciële schepen te onderwijzen. Pierre Lair werd benoemd tot *inspecteur et directeur des études de l'école*. De periode van de tweede helft van de 18de eeuw wordt algemeen beschouwd als een glansperiode voor de Franse marinescheepsbouw. Verschillende Franse scheepstypes werden alom bewonderd, niet in het minst door de Engelsen die ze gretig nabootsten. De overplaatsing van deze school naar Antwerpen was dus zeer prestigieus. De school werd gevestigd ten zuiden van de gebouwen van het arsenaal. De studenten aan deze school moesten eerst een algemene wetenschappelijke vorming krijgen aan de prestigieuze *Ecole Polytechnique* te Parijs die 2 jaar duurde. De specialisatie in de scheepsbouw te Antwerpen duurde ook 2 jaar. Er waren 3 professoren die er de vakken wiskunde, technisch tekenen en scheepsbouw onderwezen. Het aantal studenten werd bepaald door de overheid overeenkomstig de behoeften van de dienst. Het aantal studenten liep van 8 tot 16 in de periode 1810 tot 1813.

Na het einde van het beleg werd de school opnieuw naar Frankrijk overgebracht. Verschillende professoren en afgestudeerden bleven in Antwerpen na het beleg. Zo was er professor J.A. Gras die nog jarenlang het vak scheepsbouwkunde onderwees aan de Koninklijke Academie te Antwerpen. Ook was er de Fransman Pierre Lecarpentier die na het beleg naar Antwerpen terugkeerde en de zeer gekende scheepstimmerwerf Lecarpentier oprichtte aan de Kattendijk in het noorden van Antwerpen. Al was ondertussen het hoogtepunt van de Franse scheepsbouw voorbij, toch was de kortstondige aanwezigheid van deze school in Antwerpen niet voor niets geweest.

Bibliografie

Wikipedia, *French ship Friedland (1810)*,

[http://en.wikipedia.org/wiki/French_ship_Friedland_\(1810\)](http://en.wikipedia.org/wiki/French_ship_Friedland_(1810))

Wikiwand, *French ship Friedland (1810)*,

[http://www.wikiwand.com/en/French_ship_Friedland_\(1810\)](http://www.wikiwand.com/en/French_ship_Friedland_(1810))

Feuardent Frères, *Vente des 4, 6, 7 et 8 mai, Collection Paul Bordeaux, troisième partie, Monnaies et Médailles Françaises*, Paris 1929.

Wikipedia, *Société française de numismatique*,

http://fr.wikipedia.org/wiki/Société_française_de_numismatique

Bibliothèque national de France, *Édouard Van den Broeck (1820-1912)*,

http://data.bnf.fr/12861928/edouard_van_den_broeck

P. BORDEAUX, *La médaille frappée en l'honneur de Pierre Lair à Anvers, en 1814 et les monnaies obsidionales anversoises émises à la même époque*, in de *Revue belge de numismatique et de sigillographie*, 1910, blz. 181-205 en 309-338.

L. BAUDEZ s.J. prof. em. UFSIA, *De Franse «Ecole du Génie Maritime» te Antwerpen (1810-1814) en haar directeur Pierre Lair*, Belgische Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis, XXIX – 3, september 1991 blz. 175-190.

L. VERBIST, *Generaal Lazare Carnot en de Antwerpse noodmunten van 1814*, Jaarboek E.G.M.P. 1992 blz. 169.

L. VERBIST, *De varianten van de noodmunten van Antwerpen 1814 en de verzameling van het Vleeshuis*. Jaarboek E.G.M.P. 1997 blz. 45-89.

L. VERBIST, *De geschiedenis van de Antwerpse noodmunten van 1814, volgens archiefstukken*, Jaarboek E.G.M.P. 2001 blz. 197-216.

Museum PLANTIN MORETUS, <http://search.museumplantinmoretus.be/search/advanced>

LOUVRE, *Les collections du département des arts graphiques*,

<http://arts-graphiques.louvre.fr>

Leopold Verbist